

Uj esztendő vígságszerző
 Most kezd ujulni.
 Ujulásnak vig örömét
 Most hozza el a Messiás;
 Siessünk! ne kíssünk!
 Mi urunknak Istenünknek
 Tiszteletet tehessünk.
 A királyi pálca
 Hajlik három ágra
 Az Isten áldása
 Szálljon erre a házra!

Ezt a köszöntő verset vallásos ének dallamára éneklik a Hajduságban több helyen, így Hajduszoboszlón és Hajduböszörményben ó-esztendő utolsó napján a szokásos kolompolás és csergetés után.

Debrecenben a kántálás-nak van egy másik jelentése is. Ha valaki fennhangon szünet nélkül beszél, kér, azt mondják: „Hej, de sokat kántál már ez!” — vagy: „Halaggy innen, ne kántájj annyit!”

Écsedi István.

Márton napja.

A nép a maga gazdasági és magánéletében mitsem törődött azzal az ideodatétellel, amellyel a világi és egyházi hatóságok az új év kezdetét váltogatták; a népnek t. i. úgysem volt újéve, csak négy új gazdasági évnegyedet kezdő napja. Középeurópában pl. a téli évnegyed kezdő napjául Márton napját (november 11.) választották, mert ekkorra már minden külső gazdasági dolgot befejeztek s megkezdődött a belső munka ideje.¹ A rómaiak éppen e napra esőleg ülték Aesculapius ünnepeit, amelyen még Alexander Severus császár korában (222—234.) is libasült volt a főétel.² A germánságban pedig e nap a nyár és tél küzdelmét jelképező Wodan-kultusz körébe tartozott; vezetése alatt földre jöttek a gonoszak és a halottak szellemei. Az ilyen napok, a halottak földön járásának órái, minden nép hitében közelebb hozzák ezeket az emberhez és elhihetővé teszik előtte, hogy kéréseiket és kérdéseit meghallgatják.³ Ez a hit magyarázza a germán Márton-nap varázsló és jósló cselekedeteit, de egyúttal a gonosz távoltartására és elűzésére irányuló szokásait is; ezért ülték tehát a lakomákat, ezért gyújtották a „mártinsfeuer“-t és hordozták a „lebensrute“-t. Az egyház aztán ezt az egymásba kapcsolódó római és ősger-

mán szokást úgy igyekezett keresztény jellegűvé tenni, hogy sz. Márton* 401-ben éppen e nap történt halálát templomi ünneppé avatta s legendájának bizonyos részei alapján a ludak és a bor s istenes lakomák védőszentjévé, napját pedig — mint jó adósságbehajtóét — az adó- és adósságfizetés határidejévé tette.** Patronátusságának megerősödését az is elősegítette, hogy idővel a rómaiak szent madarát, az „avis Martis“-t összecserélték az „avis Martini“-val, s jelentőségét protestáns vidékeken még az is növelte, hogy Márton napja egyúttal a Luther nevenapja és 10-ike születésnapja is.

A Márton-napi szokások tehát elkeresztényiesített pogány ünnep maradványai és magának a szentnek tisztelete Franciaországból ment át a germánságba,⁵ nálunk pedig a flandriai bencések és a germán kézművesek honosították meg. És ahogy már Flandriában, mint termésbetakarítási utónap, bér- és adósságfizető nappá vált,⁶ nálunk is már 1920-ban a pannonhalmi apátság szabadjai hűbérszerű jelképes ajándékképpen márcost, tyúkot, libát, kenyeret, gabonát, zabot, szénát szállítanak a kolostorba,⁷ s Erdélyben is a magyar fejedelmek korában a jobbágyok egy-egy forintot és egy libát adtak földesuraiknak.* A libák u. i. ekkorra híznak ki s e tájt kezdődik meg a libaevés és a gazdák is minden levágott libából egy részt a papnak tartoztak adni; ez a „pfaßensehnitz“, nálunk a „püspökfalat“-ja. Egyes adatokból aztán úgy látszik, hogy — mint a germán-ságban pásztorszegődő nap — régebben nálunk is kanászfizetési nap volt.⁹

A germán polgárság libalakomái a IX. sz. óta jöttek szokásba s majd a germán kereskedőkkel és iparosokkal hozzánk is átkerültek. A műhelyek és boltok első gyertyagyújtásának megünneplésére a mesterek a legényeknek vacsorát adtak és az ezen feltálalt libasültet „likprádlí“-nak,¹⁰ vagy „gyertyapecsenyé“-nek ¹¹ nevezték. Ezt a lakomát régebben a polgárok

* Szombathelyi (sabariai) születésű római katona, majd toursi püspök. Poitiers mellett Nyugat első kolostorának alapítója (370.) s ezért Chlodwig (VI. sz.) óta a franciák nemzeti szentje. (Geramb: Deutsches Brauchtum in Österreich. Graz, 1926:91.)

** Amikor toursi püspökké választásának hírért vette, méltatlannak tartván rá magát, a küldöttség elől libaólba bújt, rejtékelyét azonban a libák erős gágogásával elárulták. Maximinus, római császár, egy lakomán tiszteletből őt kínálta meg először a körbenjáró serleggel. Clodovius király lovát oly feltétellel ajándékozta neki, hogyha valamikor visszakívánná, száz aranyon visszaválthatja; ő azonban az elküldött száz aranyat azzal az üzenettel küldötte vissza, hogy a ló nem akar az istállóból kimenni, s így még száz arannyal többet szerzett szegényeinek.

maguk közt is megtartották: égő viaszgyertyákkal szegélyezett sült libát vagy tyúkot küldözgetvén egymásnak.¹²

S amint a germánságban, a nép nálunk is levágta szent Márton lúdját,¹³ és vagy családirag költötték el, hogy egész éven át bőven legyen ennivalójuk,¹⁴ vagy meghívták a komákat s e lakomákon kóstolták meg először az új bort, lévén ennek — mint a germánságban is — Márton a bírása: ekkor fordul u. i. a must borra;¹⁵ de germán eredetű az a néphit is, hogy minél többet isznak e lakomákon, annál több erőt és szépséget isznak magukba,¹⁶ meg a liba mellesontjából országszerte elterjedt jósolgatás is: ha fehér, hosszú és havas lesz a tél, ha pedig barnás, rövid és sáros.¹⁷

Növelte ezt a népi vendégeskedést nálunk, hogy Márton napja sok helyt vásár- és búcsúnap¹⁸ is meg a fiatalság „vendégségé“-nek egyik napja: néhol Márton napján, néhol máskor, minden falu rendez t. i. ilyen vendégséget, amelyre minden lánynak és legénynek megvan a maga szomszéd falubeli vendéglánya és legénye, aki hozzá szállni megy, s aki nála evés-ivásban, táncban résztvesz.¹⁹

Amint tehát az adó- és bérfizetés s a gyertyapecsenyés lakomák szokása frank-germán eredetű, ép úgy germán eredetűek a gonosz távoltartásának, s így a jövő befolyásolásának varázsló szokásai, meg idő- és termésjóslásai is.

A germánságban asszonyi dologtiltó nap, s nálunk is tilos a mosás, szapulás, ruhaszárítás, mert dög ütne ki a marhák között.²⁰

De csökevényeiben ismerős a germán pásztorok termésvarázsló „lebensrute“ hordozásának szokása is: Márton előestéjén a kanászok, a germán pásztorok „martinslieder“-eihez hasonló tartalmú mondókájuk szerint mint szent Márton szolgálái sorra járják a gazdaházakat és sok malacot kívánva egy-egy vesszőt adnak a gazdáknak, hogy tavasszal ezzel hajtsák ki először disznáikat s minél lombosabb a vessző, annál jobban fognak szaporodni az állatok; ezért aztán — mint a germán pásztorok, „brodkuchen“-t, „pfefferkuchen“-t, a szlávok „marcipán“-t kapnak, — ők is süteményt, bort vagy „bélesadó“-nak nevezett „rétespéncz“-t kapnak a gazdáktól.²²

Időjóslásai szerint nálunk is az egész téli évnegyed előképe. S alapja a legtöbbnek az a germán eredetű időjóslás, hogyha Márton fehér lovon érkezik: enyhe, ha pedig barnán: kemény tél várható,²³ vagy pedig az a másik, hogyha Márton napja ködös, borús: enyhe és állhatatlan, ha száraz: száraz, ha

tiszta vagy havas: kemény tél következik,²⁴ s végül amilyen magasra ér a macska, amikor két lábra állva az ajtót kaparja, olyan magas lesz télen a hó.²⁵ Így aztán idővel azok közé a napok közé került, amelyeket *vonatkozó napok*-nak nevezhetünk, mert időjárásukkal egy másik jelesnap időjárását mutatják; így lett Márton a karácsony időjárásának előképe: ha jéggé fagyott a kutak vize, sáros lesz a karácsony,²⁶ más adatban pedig az előtte való három nappal együtt a márciusi időjárás mása.²⁷ De az ily vonatkozó napok az özönvíz kezdetének, Medárd napjának hatása alatt *negyvenes napok* is: az időt hetekre megszabják; így a Márton-napi jó idő is két hétig tart.²⁸

Termésjóslásai inkább természeti megfigyelések: ha a Márton-napi esőre fagy jön vagy hó, oda az őszi vetés,²⁹ s ha Márton napján a tengeri tengelyig ér, jó termés várható.³⁰...

Márton napja tehát tanulságos példája annak, hogy nyerne a régi szokások új magyarázatot és új tartalmat, bár a régi forma megmarad, — másrészt pedig annak, hogy élettartalmának változásával és bővülésével hogyan vesz át a nép szokásaival és hiedelmeivel együtt egy teljesen idegen jelesnapot.

¹ A germánságra vonatkozó adatokat l. *Sartori*: Sitté und Brauche. B. 111. Leipzig 1914. *Fehrle*: Deutsche Feste und Volksbräuche, Leipzig 1916. *Reuschel*: Deutsche Volkskunde, B. 11. Leipzig 1924. *Geramb*: Deutsches Brauchtum in Österreich, Graz 1926. — ² *Bod*: Szent Heortocraftes, Oppenheim 1757:138. — ³ *Reuschel* 2:44. — ⁴ *Clemen*: Der Ursprung des Martinfestes. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin 1918:1. — ⁵ *Reuschel* 2:38. — ⁶ *Sartori* 3:205. — ⁷ *Erdélyi*: A pannonhalmi sz. Benedek-rend története. — ⁸ *Bod* 139. István bácsi Naptára 1857:152. — ⁹ A vasvármegyei pásztorok 1649-iki céhlevele, *Herman*: M. Pászti. 95. — ¹⁰ Budapest, Nyr. 28:178. Debrecen, Nyr. 7:47. NyF. 26:31. — ¹¹ Csallóköz, Szeged, MTsz. 1:753. — ¹² Sörgöny 1866:258. Vas. Ujs. 1855:772. Pesti Hírl. 1893. XI. 13. — ¹³ *Apáczai Csere* Encyclopaediája, Debr. Szemle 1933:264. *Kresznerics* Szótára. *Ipolyi* 2:295. Bp. Hírl. 1910. XII. 17. Baranya m., Ethn. 37:22. Balaton vid., *Jankó* 407. 425. Pálfa, Nyr. 30:535. Veszprémmegyei, Ethn. 19:286. Karcag, Ethn. 14:258. Hódmezővásárhely, Ethn. 36:157. Szilágy m., Ethn. 2:208. Moldva, Erd. Múz. 1930:167. — ¹⁴ Écs, Nyr. 30:342. — ¹⁵ *Valkai*: Genézis 66. István b. Napt. 1857:152. Torda, *Jankó* 128. — ¹⁶ Zeitschrift d. Vereins f. Volksk. in Berlin 4:406. — ¹⁷ L. a 13. Jegyz. — ¹⁸ Lövdö, *Mohl* 23. — ¹⁹ Szécsény vid., Ethn. 42:36. — ²⁰ Vép, Ethn. 31:100. Lengyeltóti, Kávás, sgy. — ²¹ *Reinsberg—Düringsfeld*: Fest-Kalender aus Böhmen, Prag 1861:504. — ²² Göcsej, *Gönczi* 258. Rábaköz, Ethn. 44:60. Vép, Ethn. 31:97. Acsád, Ethn. 42:51. — ²³ Somló vid., Ethn. 39:107. — ²⁴ *Apáczai Csere*, Debr. Szemle 1933:264. Marosvásárhelyi Erdélyi Székely Naptár 1844. Bókaháza, Nyr. 30:342. Karcag, Ethn. 13:227. *Tatár Péter* Naptára 1897., 1901., 1913. Szeged, Nyr. 30:344. — ²⁵ Somló vid., Ethn. 39:107. — ²⁶ Rákospalota, Népr. Ért. 15:75. Saár, Nyr. 30:342. Karcag, Ethn. 13:227. *Tatár* Napt. 1923. — ²⁷ Marosv. Erd. Szék. Napt. 1844. — ²⁸ Torda, *Jankó* 238. — ²⁹ Marosv. Erd. Szék. Napt. 1844. — ³⁰ Torda: *Jankó* 237.